

Nr 10.

Ankom till riksdagens kansli den 16 maj 1942 kl. 3 e. m.

Konstitutionsutskottets memorial angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet hava på därom hos vederbörande gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 10 januari 1941 till och med den 9 januari 1942 i statsrådet förda protokoll, nämligen över

justitiedepartementsärenden från och med den 10 januari 1941 till och med den 9 januari 1942;

justitieärenden från och med den 24 januari 1941 till och med den 9 januari 1942;

utrikesdepartementsärenden från och med den 10 januari 1941 till och med den 3 januari 1942;

försvarsärenden från och med den 10 januari 1941 till och med den 9 januari 1942;

socialärenden från och med den 10 januari 1941 till och med den 9 januari 1942;

kommunikationsärenden från och med den 10 januari 1941 till och med den 9 januari 1942;

finansärenden från och med den 10 januari 1941 till och med den 9 januari 1942;

ecklesiastikärenden från och med den 10 januari 1941 till och med den 9 januari 1942;

jordbruksärenden från och med den 10 januari 1941 till och med den 9 januari 1942;

handelsärenden från och med den 10 januari 1941 till och med den 9 januari 1942; samt

folkhushållningsärenden från och med den 10 januari 1941 till och med den 9 januari 1942.

Till utskottet har jämlikt § 57 riksdagsordningen remitterats dels från första kammaren en av herr Brandt gjord anmälan om anledning till anmärkning mot chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman, dels ock från andra kammaren en av herr Hagberg i Luleå gjord anmälan om anledning till anmärkning mot samme statsrådsledamot. Anmärkningsanledningarna hava omförmäts uti till utskottet tillika överlämnade av herrar Brandt respektive Hagberg i Luleå undertecknade skriftliga anföranden. Den

förra avser vissa med stöd av § 3 mom. 9 tryckfrihetsförordningen av statsrådet och chefen för justitiedepartementet företagna beslag och på dennes föredragning beslutade konfiskationer av tryckta skrifter, den senare nämnda departementschefs tillstyrkan av Kungl. Maj:ts beslut den 13 februari 1942 att för riksdagen framlägga proposition om förlängd giltighet av transportförbudsförordningen med mera.

A.

Vid den granskning av ovan omförmälda protokoll, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift av utskottet företagits, har anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen, vilket utskottet får för riksdagen

anmäla.

B.

Vid granskningen av statsrådsprotokollen har utskottet däremot funnit nedan i denna avdelning omförmälda ärende jämlikt § 107 regeringsformen föranleda anmärkning.

Svenska gymnastikförbundet hemställde den 2 oktober 1941 hos järnvägsstyrelsen, att för prenumeration å tidskriften *Friskt Folk*, som gymnastikförbundet avsåge att utgiva i syfte att främja folkhälsan, järnvägsstyrelsen måtte bidra med 5 kronor av prenumerationsavgiften till varje av järnvägsstyrelsen anställd, som själv förklarade sig beredd att erlægga 1 krona i sådan avgift för år 1942. Efter en med anledning härav gjord hemställan av järnvägsstyrelsen bemyndigade Kungl. Maj:t genom beslut den 5 december 1941 järnvägsstyrelsen att av statens järnvägars trafikmedel taga i anspråk ett belopp av tillhoppa högst 50,000 kronor för bidrag åt anställningshavare vid statens järnvägar till prenumeration å ifrågavarande tidskrift för år 1942 enligt de av gymnastikförbundet föreslagna grunderna.

I skrivelse den 13 oktober 1941 till generalpoststyrelsen hemställde gymnastikförbundet, att styrelsen måtte betala 5 kronor av prenumerationsavgiften för nämnda tidskrift för varje postfunktionär, som själv erlade 1 krona i sådan avgift för tidskriften. Efter en med anledning härav gjord hemställan av generalpoststyrelsen bemyndigade Kungl. Maj:t genom beslut den 19 december 1941 generalpoststyrelsen att av postmedel taga i anspråk högst 20,000 kronor för bidrag åt vid postverket anställda personer till prenumeration för år 1942 å ifrågavarande tidskrift att utgå enligt ovannämnda grunder.

Gymnastikförbundet gjorde vidare framställning till vattenfallsstyrelsen om dess medverkan till spridning av nämnda tidskrift inom vattenfallsverket och hänvisade därvid till Kungl. Maj:ts förutberörda beslut den 5 december 1941. Efter en med anledning härav gjord hemställan av vattenfallsstyrelsen bemyndigade Kungl. Maj:t genom beslut den 9 januari 1942 vattenfallsstyrelsen att av statens vattenfallsverks driftmedel taga i anspråk högst

10,000 kronor för bidrag åt anställningshavare vid statens vattenfallsverk till prenumeration för år 1942 å ifrågakarande tidskrift att utgå enligt ovannämnda grunder.

Kungl. Maj:t har fattat ovannämnda beslut på föredragning och hemställan av chefen för kommunikationsdepartementet, statsrådet Andersson.

Med förevarande anslag torde Kungl. Maj:t huvudsakligen ha avsett att understödja svenska gymnastikförbundet (som för budgetåret 1941/42 redan erhållit statsunderstöd ur fonden för idrottens främjande med 236,000 kronor). Till ifrågakarande ändamål har Kungl. Maj:t förfogat över trafik-, post- och driftmedel å tillhopa 80,000 kronor utan att inhämta riksdagens medgivande. Statens järnvägars trafikmedel få emellertid av Kungl. Maj:t användas endast för järnvägarnas drift och underhåll. I enlighet härmed har riksdagen vid upprepade tillfällen hävdat sin rätt att besluta om användningen av de överskott å järnvägsrörelsen, som uppkomma sedan till drift och underhåll hänförliga ändamål tillgodosetts. I anslutning till denna uppfattning riktade utskottet i sitt till 1922 års riksdag avgivna dechargememorial (nr 22) anmärkning mot vederbörande statsråd med anledning av dennes tillstyrkan av Kungl. Maj:ts beslut att disponera över det vid de svenska järnvägarnas drift uppkommande överskottet för syftemål, som icke stode i omedelbart sammanhang med denna verksamhet. Enahanda grundsatser gälla med avseende på användningen av post- och vattenfallsverkens medel. Det med nu förevarande anslag avsedda ändamålet kan emellertid icke betecknas såsom stående i sådant samband med de ifrågakarande verkens drift, att Kungl. Maj:t bort förfoga över därvid uppkommande överskott utan riksdagens samtycke.

På grund av vad sålunda anförts har utskottet beslutat anmärkning mot föredragande departementschefen, statsrådet Andersson, vilket utskottet får för riksdagen

anmäla.

Närvarande: Herrar Hallén, Andersson i Ovanmyra, Oscar Gottfrid Karlsson, Holmström*, Källman, Per Andersson, Herlitz, John Björck, John Gustavson, Anders Andersson*, Johannes Pettersson*, Sven Hansson, Nilsson i Göteborg**, Fält, Norén, Nilsson i Norrlångträsk**, Hoppe, Kyling, Sefve* och Gustafsson i Tenhult*.*

* Ej närvarande vid justeringen.

** Avstod från att rösta vid ärendets avgörande och deltog ej i justeringen.

C.

Vid granskningen av statsrådsprotokollen har utskottet uppmärksammat nedan under punkterna 1:0—3:0 omförmälda förhållanden, som utskottet, utan att i anledning därav besluta anmärkning enligt § 107 regeringsformen mot ledamot av statsrådet, ansett sig böra bringa till riksdagens kännedom.

1:o.

Efter framställning av direktören A. Wickman i Stockholm, vilken förestod det s. k. personhistoriska filmarkivet, medgav Kungl. Maj:t på föredragning av vederbörande tjänstgörande chefer för justitie-, försvars-, social-, finans-, ecklesiastik-, jordbruks- och handelsdepartementen genom beslut den 28 februari 1941, att Wickman finge för statens räkning göra filmupptagningar av tillhopa nio verkschefer och därmed jämställda personer. De filmer, som i enlighet härmed upptogs och som utgjorde statsegendom, skulle vårdas och förvaras i nämnda filmarkiv. Såsom ersättning för arbetet och kostnaderna tillerkändes Wickman ett belopp av 2,000 kronor för varje filmupptagning eller tillhopa 18,000 kronor. Beloppen skulle utgå från vederbörande huvudtitlars anslag till extra utgifter och utbetalas till Wickman med hälften omedelbart och med återstoden sedan Wickman styrkt att filmning skett.

Till belysning av förevarande beslut må följande meddelas:

Med anledning av väckt motion anhöll 1936 års riksdag i skrivelse den 29 maj 1936 (nr 273) till Kungl. Maj:t om utredning angående inrättandet av ett centralt statens filmarkiv samt om formen och kostnaden för ett dylikt. Den sålunda begärda utredningen hade ännu icke kommit till stånd vid 1941 års utgång.

Efter gemensam framställning från generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen och järnvägsstyrelsen förklarade Kungl. Maj:t genom beslut den 27 januari 1939 hinder för nämnda styrelser icke möta att under 1939 var för sig låta för respektive verks museers räkning framställa personhistorisk arkivfilm, omfattande filmupptagningar av betydande personer inom verken, samt att för ändamålet taga i anspråk medel av tillgängliga anslag för driftkostnader intill ett högsta belopp av 3,000 kronor för vardera verket. Enligt inhämtade upplysningar handhades filmupptagningen i förevarande fall av Wickman.

Genom beslut den 19 april 1940 beviljade Kungl. Maj:t, efter därom gjord framställning, Wickman ett anslag å högst 10,000 kronor att utbetalas från fonden för idrottens främjande för upptagande av en personhistorisk arkivfilm, framställande några av idrottsrörelsens mera bemärkta ledare, under villkor att plan för filmupptagningen och kostnadsberäkning för densamma godkändes av Svenska gymnastik- och idrottsföreningarnas riksförbund samt att äganderätten till filmen tillföлле riksförbundet.

Med anledning av framställning från Wickman tilldelade Kungl. Maj:t genom beslut den 26 april 1940 Wickman 700 kronor såsom bidrag till bestridande av kostnaderna för förvaring av filmarkivets filmer samt bestämde Kungl. Maj:t, att beloppet skulle utbetalas från anslaget till befrämjande av vissa i samband med biografväsendet stående ändamål.

På framställning av ledamoten av första kammaren herr Åkerberg beslöto fullmäktige i riksgäldskontoret den 23 maj 1940 godkänna ett under hand träffat preliminärt avtal med Wickman om 26 filmer av regeringens ledamöter och riksdagens talmän m. fl. till ett pris av 25,000 kronor samt för-

ordnade fullmäktige, att kostnaderna för filmupptagningen skulle utgå av det för budgetåret 1939/40 under huvudtiteln Riksdagen och dess verk m. m. Riksdagen 6. övriga omkostnader anvisade förslagsanslaget. — I en senare gjord framställning till riksgäldsfullmäktige framhöll herr Åkerberg, att den för varje talare beräknade tiden av sju minuter i några fall överskridits samt att antalet filmade personer utökats med några av de riksdagsmän med lång tjänstgöringstid i riksdagen, som då lämnade densamma, varför kostnaderna för hela filmningsarbetet komme att uppgå till cirka 50,000 kronor. — Under tiden juni 1940—juli 1941 utbetalades av riksgäldskontoret till Wickman sammanlagt 67,800 kronor för nu nämnda filmupptagningar.

Utan att den av 1936 års riksdag begärda, i det föregående berörda utredningen kommit till stånd, har Kungl. Maj:t alltså vid upprepade tillfällen anvisat medel till upptagande av arkivfilm. Med hänsyn till den omfattning, vari detta skett i och genom Kungl. Maj:ts förstberörda beslut av den 28 februari 1941, samt till karaktären av de medel, som disponerats härför, har utskottet ansett sig böra framhålla, att anslagen till extra utgifter principiellt icke böra tagas i anspråk för ändamål av förevarande slag, vilkas tillgodoseende riksdagen ansett böra bliva beroende av närmare utredning. Skulle spørsmålet om anvisande av medel härför likväl uppstå, innan sådan utredning ägt rum, bör frågan underställas riksdagens prövning. Ehuru så icke skett i förevarande fall, har utskottet ändock, med hänsyn tagen till vad som tidigare förekommit i likartade ärenden, stannat vid att icke framställa någon anmärkning mot vederbörande föredragande statsråd.

Vad sålunda förekommit har utskottet, som icke velat ingå i ett bedömande av lämpligheten i och för sig av Kungl. Maj:ts förevarande beslut, ansett sig böra för riksdagen

omförmåla.

Närvarande: Herrar Andersson i Ovanmyra, Oscar Gottfrid Karlsson, Sandegård, Per Andersson, Herlitz, John Björck, Karl August Johanson*, John Gustavson, Anders Andersson*, Sven Hansson, Wennqvist*, Lindmark, Fast*, Nilsson i Göteborg*, Fält, Spångberg, Nilsson i Norrlångträsk, Kyling, Ekdahl och fru Björck.*

* Ej närvarande vid justeringen.

2:o.

Av femtioårsprotokollet över försvarsärenden den 21 mars 1941 framgår, att Kungl. Maj:t på hemställan av chefen för försvarsdepartementet, med hänsyn till vad som upplysts rörande vissa i en civil rättegång, i vilken Kungl. Maj:t och kronan är svarandepart, framkomna omständigheter, efter därom av kronans ombud i rättegången under hand gjord hemställan, funnit gott medgiva, att verkställda uppteckningar rörande vissa avlyssnade, rättegången berörande telefonsamtal från kåranden till viss annan person

eller omvänt, finge utlämnas till ombudet för det bruk i rättegången, vartill ombudet i denna sin egenskap kunde finna anledning.

Utskottet, som tagit del av handlingarna i rättegången, vilken hållits inom lyckta dörrar, har med hänsyn till omständigheterna i målet ansett sig icke böra rikta någon anmärkning mot föredragande departementschefen. Kungl. Maj:ts förevarande beslut har emellertid givit utskottet anledning att närmare uppmärksamma spörsmålet om telefonhemlighetens skyddande. Här-om får utskottet uttala följande:

Lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. medger, att telefonsamtal avlyssnas, där det finnes erforderligt för att hindra eller uppdaga brott mot 8 kap. strafflagen eller sådant brott mot 19 kap. samma lag, som kan skada rikets försvar eller folkförsörjning eller dess vänskapliga förbindelser med främmande makt eller brott mot lagen om straff för sabotage, så ock eljest där det finnes erforderligt för att hindra, att förhållande, vars meddelande till främmande makt kan föranleda skada som ovan sägs, kommer till obehörigs kännedom, eller för att vinna utredning om obehörigt utforskande av sådant förhållande eller om överbringande till obehörig av meddelande därom. Bestämmelser om avhörande av telefonsamtal funnos tidigare upptagna i lagen av den 14 oktober 1939 om särskilda tvångsmedel vid utredning rörande brott som avses i 8 eller 19 kap. strafflagen m. m. Enligt en med stöd av 1940 års lag utfärdad tillämpningskungörelse av den 21 mars 1941 — som i förevarande hänseende överensstämmer med motsvarande bestämmelse i kungörelsen den 9 januari 1940 — må vad som inhämtats genom uppteckning av telefonsamtal eller genom avlyssnande av sådant samtal icke yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med undersökningen avsedda ändamålet. En närliggande bestämmelse fanns i 1939 års lag. Genom dessa stadganden har enligt utskottets mening den gräns angivits, som icke bör få överskridas vid begagnande av upptecknade eller avlyssnade telefonsamtal. Dessa få alltså icke utnyttjas i syfte att bereda staten såsom part i en civil rättegång en förmånligare ställning.

Vad sålunda förekommit har utskottet, med hänsyn till den synnerliga vikten ur det medborgerliga rättsskyddets synpunkt av telefonhemlighetens skyddande, funnit sig böra för riksdagen

omförmåla.

Närvarande: Herrar *Hallén, Andersson* i Ovanmyra, *Sandegård***, *Per Andersson, Fredrik Ström, Herlitz, John Gustavson, Anders Andersson*, Johannes Pettersson*, John Sandberg*, Holmbäck*, Wennqvist*, Lindmark, Fast*, Nordström, Nilsson* i Göteborg*, *Hällgren, Hoppe, Sefve** och *von Friesen**.

* Ej närvarande vid justeringen.

** Avstod från att rösta vid ärendets avgörande och deltog ej i justeringen.

3:o.

Under pågående krig har Kungl. Maj:t genom olika slags åtgöranden, sammanhängande med landets försörjningspolitiska läge, iklätt staten betalningsskyldighet av betydande mått för att säkra tillgången på vissa för folkförsörjningen viktiga varor. Med hänsyn till omfattningen av ifrågasvarande förbindelser har utskottet funnit angeläget söka utröna, i vad mån de under granskningsåret vidtagna åtgärderna äga stöd i av riksdagen lämnade medgivanden. Riksdagens samtycke, som kan givas i olika former, erfordras nämligen enligt §§ 64, 65 och 76 regeringsformen icke blott för utgivande av statsmedel utan också principiellt då det gäller att »riket med ny gäld belasta». I vissa fall föreligga sådana riksdagsbeslut, som direkt hänföra sig till särskilda av Kungl. Maj:t ingångna förbindelser. Detta gäller sålunda för vissa avtal om anskaffande av maskintorvverk och igångsättande av maskintorvtillverkning, som statens bränslekommission bemyndigats ingå, samt för de avtal angående uppförande av nya sulfitspritfabriker och leverans av motorsprit från dessa samt angående inköp av sådan sprit från äldre företag, som vin- och spritcentralen under senare år slutit, ävensom för de statliga garantier om inlösen av ved och brännstov, som därunder lämnats. I andra fall torde Kungl. Maj:t haft till sitt förfogande anslag, som anvisats av riksdagen, eller andra medel. I ytterligare andra fall har Kungl. Maj:t måhända funnit sig äga ett visst stöd för åtgärdernas vidtagande i uttalanden från riksdagen i mera allmän form. Fall finnas emellertid under granskningsåret, i vilka utskottet ej kunnat finna någon som helst meningsyttring, som kan sägas innefatta ett riksdagens bemyndigande.

De ärenden, som utskottet här närmast åsyftar, ha handlagts inom handels- och folkhushållningsdepartementen och ha angått avtal mellan kristidskommissioner å ena sidan och industriföretag å andra sidan om upptagande av nyproduktion av åtskilliga för landet värdefulla produkter, såsom aluminium, bly, nickel, olika slag av trätjäreprodukter och cellull. Kungl. Maj:ts beslut i berörda ärenden ha antingen inneburit ett godkännande av avtalen eller ett bemyndigande för vederbörande försörjningskommission att sluta avtal av i ärendet ifrågasatt typ. Gemensamt för de ingångna avtalen har varit, att vederbörande kommission i dem förbundit sig svara för att den framställda varan vinner avsättning till visst pris, medan företagen regelmässigt åtagit sig att själva bestrida de omedelbara kapitalutläggningen för produktionens igångsättande och drivande. Priserna för varorna ha satts så höga att de i regel kunna antagas komma att tillåta avskrivning av företagens nyanläggningar under avtalstiden. Tillverkningen av varorna har i flera avtal förutsatts komma att fortlöpa under en tidsperiod av två eller tre år. Under motsvarande tid kan den statliga avsättningsgarantien tagas i anspråk. De ekonomiska förbindelser, som staten iklätt sig genom ingående av berörda avtal, äro i flertalet fall mycket betydande och uppgå i vissa fall — såsom exempelvis i fråga om det avtal mellan statens bränslekommission och skogsägarnas oljeaktiebolag om tillverkning av trätjäre

m. m., som Kungl. Maj:t genom beslut den 19 juli 1941 godkänt — siffermässigt till tiotals miljoner kronor. Även om förbindelserna i några av avtalen begränsats genom att staten där förbehållit sig rätt att efter viss tid uppsäga desamma, kvarstår dock i dessa fall skyldighet att till vederbörande företag utbetala ett belopp, beräknat att medgiva skälig avskrivning av kostnader för nyanläggningar.

Det har icke varit möjligt för utskottet att bilda sig en klar uppfattning om omfattningen av den skuldbörda, varmed staten genom de nu berörda åtgärderna belastats. Alla beräkningar härom äro nämligen beroende av framtida politiska och ekonomiska förhållanden, som i detta nu icke kunna förutses. Många förbindelser behöva måhända aldrig infrias, då de varor de avse finna köpare i den allmänna marknaden. Och i den mån staten nödgas inträda såsom köpare eller i annan form övertaga de ifrågavarande varorna, kan det väl hända att de sedermera kunna avyttras utan förlust. Under alla omständigheter förefinnes emellertid en risk för att förlusten stannar på staten, framförallt om möjligheterna att från utlandet erhålla varor vidgas.

Av det nu sagda kan icke med säkerhet den slutsatsen dragas, att vederbörande statsråds rådslag i de fall, där utskottet icke kunnat finna att beslutet grundat sig på uttryckliga bemyndiganden från riksdagens sida, varit inkonstitutionella. Särskilt har utskottet måst beakta, att enligt en på senare tid alltmera utbredd praxis rättsligt bindande beslut från riksdagens sida ansetts komma till stånd redan genom uttalanden i av riksdagen godkända utskottsmotiveringar eller rentav därigenom, att meddelanden i en kunglig proposition lämnas utan erinran från riksdagens sida. Icke heller har det varit möjligt för utskottet att bedöma, i vad mån Kungl. Maj:t, då beslut om godkännande av avtalen fattats, med fog kunnat räkna med att särskilda av riksdagen anvisade tillgångar skulle komma att stå till förfogande och vara tillräckliga för förbindelsernas gäldande. Med hänsyn till svårigheten att sålunda i varje särskilt fall med full säkerhet klarlägga, huruvida och i vad mån Kungl. Maj:t ägt stöd i riksdagens beslut för de vidtagna åtgärderna, och med beaktande jämväl av de försörjningspolitiska skäl, på vilka beslutet grundats, ävensom av det stundom starkt framträdande behovet av sekretess och snabba ingripanden, har utskottet icke ansett sig kunna framställa någon anmärkning i anledning av beslutet.

Uppenbart är emellertid att riksdagens makt över statsfinanserna äventyras, om riksdagen ställes inför förbindelser, som ingåtts utan varje dess medverkan, och nödgas anvisa medel för infriande av skulder, som därigenom uppkommit. Då det enligt utskottets mening är av den största vikt att riksdagen bibehåller erforderlig kontroll över statens skuldsättning och detta bör kunna ske utan att vare sig Kungl. Maj:ts handlingsfrihet alltför hårt beskäres eller Kungl. Maj:t erhåller för vidsträckta fullmakter, har utskottet velat ovanstående för riksdagen

omförmåla.

Närvarande: Herrar *Hallén, Oscar Gottfrid Karlsson*, Sandegård, Per Andersson, Herlitz, John Björck, Karl August Johanson*, John Gustavson, Johannes Pettersson*, Sven Hansson, Wennqvist*, Lindmark, Fast*, Fält, Spångberg, Nilsson i Norrlångträsk, Hoppe, Sefve*, Pettersson i Norregård** och *Gustafsson i Tenhult**.

* Ej närvarande vid justeringen.

Stockholm den 15 maj 1942.

På konstitutionsutskottets vägnar:

HARALD HALLÉN.

Närvarande: herrar *Hallén, Andersson i Ovanmyra, Sandegård, Källman, Per Andersson, Fredrik Ström, Herlitz, John Björck, John Gustavson, Sven Hansson, Frans Hansson, Lindmark, Nordström, Hällgren, Fält, Norén, Spångberg, Nilsson i Norrlångträsk* och *Kyling*.

Reservationer:

A. Vid särskilda punkter i utskottets memorial.

I.

Vid punkten B:

av herr *Björck*, som ansett att utskottet icke bort göra ifrågavarande anmärkning.

II.

Vid punkten C 1:o:

av herrar *Oscar Gottfrid Karlsson, Karl August Johanson, Sven Hansson, Fast, Nilsson* i Göteborg, *Fält* och *Ekdahl*, som ansett tillräckliga skäl icke föreligga för den av utskottet gjorda omförmälan.

III.

Vid punkten C 2:o:

1) av herr *Hällgren*, som ansett att, då kärandeparten i målet inför rätten meddelat, att han åstundat på nytt taga del av ifrågavarande telefonsamtal, och då enligt »Lag om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna

handlingar» (sekretesslagen) uti 38 § föreskrives att, »där det finnes erforderligt för tillvaratagande av allmän eller enskild rätt, må utan hinder av vad eljest i denna lag stadgas konungen förordna om handlingarnas utlämnande», samt då tvisten i omnämnda civila rättsmål ännu lär pågå, utskottet icke bort i ärendet göra omförmälan till riksdagen.

2) av herrar *Anders Andersson* och *John Sandberg*.

IV.

Vid punkten C 3:o:

1) av herrar *Oscar Gottfrid Karlsson*, *Karl August Johanson*, *Johannes Pettersson*, *Sven Hansson*, *Fast*, *Fält* och *Gustafsson* i Tenhult, som ansett tillräckliga skäl icke föreligga för den av utskottet gjorda omförmälan.

2) av herr *Sandegård*, som principiellt vore av den uppfattningen, att utskottet icke borde göra s. k. omförmäländen, och särskilt i föreliggande fall ansett skäl för omförmälan icke vara för handen.

B. Reservationsvis framställda yrkanden.

a) Anmärkningsyrkanden jämlikt § 107 regeringsformen.

I.

av herr *Herlitz*, som med instämmande av herrar *Källman* och *Spångberg* anfört följande:

»Efter gemensam beredning mellan jordbruks-, finans- och folkhushållningsdepartementen fattade Kungl. Maj:t den 12 december 1941 på fördragning av chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Pehrsson-Bramstorp, i anslutning till förda överläggningar mellan medlemmar av statsrådet och representanter för Sveriges lantbruksförbund, till vilket äro anslutna jordbrukarnas ekonomiska riksorganisationer, samt Riksförbundet landsbygdens folk', följande beslut angående 'åtgärder till förbättrande av jordbrukets på grund av felslagen skörd försämrade läge':

'Utöver den merinkomst, som beräknas bliva tillgodoförd jordbruket genom den nyligen genomförda standardiseringen av konsumtionsmjölken, eller i genomsnitt för landet 1.5 öre för kilogram försåld konsumtionsmjölk skall för tiden 1 oktober 1941—31 augusti 1942 utbetalas ett pristillägg för konsumtionsmjölk av 1.5 öre för kilogram, häri inberäknat enligt gällande bestämmelser utgående konsumtionsmjölkstillägg.

För tillgodoseende under tiden 1 oktober 1941—31 maj 1942 av de områden, som hårdast drabbats av skördenedgången, samt för utbetalande av ett pristillägg å all produktmjölk av 0.5 öre för kilogram, ställer Kungl. Maj:t ett belopp till förfogande. Storleken av detta belopp — vilket utgår utöver det av 1941 års riksdag beslutade pristillägget av 1 öre för kilogram mjölk — skall vara beroende av mjölkproduktionens storlek på följande sätt.

Därest mjölkinvägningen vid mejerierna — invägning från nytillkomna leverantörer häri ej inberäknad — under tiden 1 oktober 1941—31 maj 1942 skulle uppgå till beräknade 1,342,000 ton, skall beloppet utgöra 28 miljoner kronor. Skulle mjölkinvägningen bli lägre än 1,342,000 ton, skall nämnda belopp av 28 miljoner kronor ökas med ett belopp, svarande mot den inkomst som bortfaller genom mjölkinvägningens nedgång under 1,342,000 ton, dock högst med 8 miljoner kronor. Skulle mjölkinvägningen bli högre än 1,342,000 ton, skall sagda belopp av 28 miljoner kronor nedgå med ett belopp, svarande mot den ökade inkomst som tillföres jordbruket genom ökningen i mjölkinvägningen, dock högst med 8 miljoner kronor.

För att i största möjliga utsträckning kunna bibehålla mejeriernas körllinjer inom de områden där på grund av den minskade mjölkproduktionen transportkostnaderna för kilogram mjölk starkt ökat, anvisar Kungl. Maj:t ett belopp av 3 miljoner kronor för utbetalande av bidrag till mejerierna för nämnda ändamål.

Med hänsyn till i Norrland rådande särskilda förhållanden anvisas vidare 1 miljon kronor till extra mjölkbidrag inom sagda landsdel utöver till de tre nordligaste prisutjämningsdistrikten utgående pristillägg.

Kungl. Maj:t uppdrager vidare åt statens livsmedelskommission att låta verkställa en undersökning rörande den inkomstminskning för mejerierna, som kan bli följderna av att grädden underkastats ransonering.

Kungl. Maj:t bemyndigar statens livsmedelskommission att för ovan angivna ändamål taga i anspråk medel av det belopp av 78,575,000 kronor av reservationsanslaget till Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område (1941/42: IX.G.31), som Kungl. Maj:t den 28 juni 1941 ställt till statskontorets förfogande att utbetalas till livsmedelskommissionen för upprätthållande av jordbruksregleringen.

Det av Kungl. Maj:ts förevarande beslut föranledda ytterligare medelsbehovet för innevarande budgetår till prisreglerande åtgärder på jordbrukets område uppgår, enligt vad som upplysts i proposition nr 2 till innevarande års riksdag, till cirka 36,000,000 kronor. I denna summa ingår höjningen av bidraget för konsumtionsmjölken och till mjölk omräknad grädde med 4,000,000 kronor.

Beträffande de villkor, under vilka Kungl. Maj:t ägde förfoga över det i anspråk tagna anslaget till prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, må hänvisas till jordbruksutskottets utlåtande nr 74 vid 1941 års riksdag. Sedan utskottet här, i huvudsaklig anslutning till Kungl. Maj:ts i ärendet avlatna proposition nr 278, angivit vissa allmänna riktlinjer för jordbruksregleringen under budgetåret 1941/42, anför utskottet:

Liksom hittills torde det vara nödvändigt att Kungl. Maj:t även under kommande regleringsår erhåller förhållandevis vidsträckta fullmakter i fråga om handhavandet av jordbruksregleringen och därför lämnas befogenhet att vidtaga av omständigheterna påkallade ändringar i densamma. I motionen I: 241 ha ifrågasatts vissa begränsningar i de Kungl. Maj:t lämnade befogenheterna med avseende å jordbruksregleringen. I anslutning här-

till vill utskottet framhålla, att *det synes utskottet naturligt att mera genomgripande ändringar i regleringsåtgärderna icke av Kungl. Maj:t vidtagas där riksdagens hörande utan olägenhet kan ske.*' (Kurs. här.)

I fortsättningen av sitt utlåtande gör utskottet en rad uttalanden. Bl. a. uttalar sig utskottet om enskildheterna i mjölkregleringen. Sålunda heter det, att rubbning i principerna för prisutjämningsbidraget för produktmjölken ej bör äga rum, att en höjning av de särskilda prisutjämningsbidragen i de nordligaste länen bör övervägas, att departementschefens förslag rörande konsumtionsmjölkstillägg tillstyrkes, att prisutjämningsbidragens storlek bör fastställas först senare, att merfrakttillägg och regleringskostnadstillägg alltjämt böra utgå, att systemet med pristillägg för lantsmör bör bibehållas, att producentbidraget bör höjas till 3 öre per kg för hela året o. s. v.

Mot bakgrunden av dessa uttalanden, som godkändes av riksdagen, synes det mig uppenbart, att Kungl. Maj:t icke bort utan riksdagens samtycke vidtaga de åtgärder, som ovan relaterats.

Dessa åtgärder måste nämligen vara att hänföra till sådana 'mera genomgripande ändringar i regleringsåtgärderna', som förutsatts bliva beroende av riksdagens samtycke, där dess hörande utan olägenhet kunde ske. Vad som skall betecknas som en 'genomgripande ändring' kan visserligen i många fall vara en omdömesfråga. Att de nu ifrågavarande åtgärderna äro av denna beskaffenhet blir emellertid ganska tydligt redan då man sammanställer dem med jordbruksutskottets ovan återgivna uttalanden, och fullt oomtvistligt då man beaktar, att kostnaderna för dem — som beräknades uppgå till inemot hälften av det till förfogande stående anslaget — icke kunde täckas av detta; Kungl. Maj:t måste i själva verket i efterhand utverka ett tilläggsanslag för deras bestridande (jfr proposition nr 2 till innevarande års riksdag s. 97 ff.).

Påtagligt är också, att samtycke av riksdagen, som i medio av december ännu var samlad, 'utan olägenhet' kunde hava inhämtats.

Det torde vara överflödigt att betona att med vad nu anförts icke avsetts att rikta någon kritik mot det sakliga innehållet i Kungl. Maj:ts beslut. Det finnes icke heller något att erinra emot att ändringarna i jordbruksregleringen utformades under förhandlingar med jordbrukets organisationer.

Det anmärkningsvärda ligger allenast däri, att Kungl. Maj:t ansetts kunna vidtaga åtgärder av så genomgripande betydelse och medförande en belastning å skattebudgeten av 30 à 40 miljoner kronor utan riksdagens samtycke. Det borde vara självklart — men bör måhända understrykas — att samförståndet med producentorganisationerna icke på något sätt kan göra sådant samtycke överflödigt.

Med anledning av den obehöriga medelsanvändning som sålunda ägt rum och med hänsyn till de äventyrliga konsekvenserna av att riksdagens grundlagsenliga rätt i en så betydande omfattning åsidosättes har jag yrkat anmärkning enligt RF § 107 mot föredragande departementschefen statsrådet Pehrsson-Bramstorp och cheferna för de departement som deltagit i beredningen, statsråden Wigforss och Gjöres.»

II.

av herrar *Hallén, Andersson* i Ovanmyra, *John Björck, John Gustavson* och *Kyling*, som anfört följande:

»I skrivelse den 22 januari 1941 anhöll tivoliägaren Onni Widholm i Sundbyberg hos magistraten i Motala om tillstånd att å stadsägan 111 i staden anordna offentliga nöjeställningar, bestående av karusell, skjutbanor, tivolispel, dansbana och artistuppträdanden, samt i samband därmed försälja våfflor och varm korv under tiden 1 juni—15 september 1941 med öppet-hållande av nöjesanordningarna onsdagar, lördagar, sön- och helgdagar till klockan 24 samt övriga dagar till klockan 23.

Sedermera inskränkte Widholm ansökningsen till att avse öppet-hållande av nöjesanordningarna endast lördagar, helgdagsaftnar, sön- och helgdagar klockan 18—23 samt onsdagar och fredagar klockan 18—22, varvid dans skulle anordnas lördagar, söndagar och onsdagar.

Genom beslut den 31 mars 1941 utlät sig magistraten sålunda: Enär anordnandet av ifrågavarande nöjeställningar å stadsägan nr 111 i staden måste antagas bliva i hög grad störande för de kringboende samt platsen i fråga jämväl i övrigt ur ordningssynpunkt mindre väl lämpade sig för angivna ändamål, bleve ansökningsen avslagen.

I skrivelse den 4 april 1941 anhöll Widholm hos magistraten om tillstånd att under tiden 1 juni—15 september 1941 å förenämnda stadsäga uppsätta skjutbana för prisskjutning, nöjesautomater, vinsthjul och karusell samt anordna boll- och pilkastning, vilket allt skulle drivas utan musik, ävensom idka försäljning av våfflor och varm korv.

Över sist omnämnda ansökningsen utlät sig magistraten genom beslut den 16 april 1941 sålunda: Enär anordnandet av ifrågavarande nöjeställningar å stadsägan nr 111 i staden måste antagas bliva störande för de kringboende samt platsen i fråga jämväl i övrigt ur ordningssynpunkt mindre väl lämpade sig för angivna ändamål, bleve ansökningsen avslagen.

Över magistratens båda berörda beslut anförde Widholm i särskilda skrivelser den 25 april 1941 besvär hos länsstyrelsen i Östergötlands län under yrkande om bifall i första hand till ansökningsen den 22 januari 1941 med däri gjorda inskränkningar och i andra hand till ansökningsen den 4 april 1941.

Genom särskilda resolutioner den 16 maj 1941 fann länsstyrelsen med avseende å vad i målet förekommit besvären icke föranleda ändring i klandrade besluten.

Över länsstyrelsens resolutioner anförde Widholm i särskilda skrivelser den 21 maj och den 4 juni 1941 besvär under fullföljande av sin förut i målen förda talan.

I anledning av besvären avgav länsstyrelsen den 8 juli 1941 infordrat utlåtande och överlämnade därvid yttranden av magistraten, polischefen och hälsovårdsnämnden i Motala samt förste provinsialläkaren i länet ävensom en av ett antal fastighetsägare i Motala undertecknad skrift, varefter Wid-

holm inkom med påminnelser, i samband varmed Sven Ahlström i egenskap av ägare till ifrågavarande stadsäga ingav en skrift.

Kungl. Maj:t (t. f. regering bestående av statsministern Hansson samt statsråden Pehrsson-Bramstorp, Sköld och Rosander, den sistnämnde t. f. chef för socialdepartementet) meddelade den 1 augusti 1941 följande beslut: Enär, såvitt handlingarna utvisa, sådana omständigheter icke kunna anses vara för handen, att klaganden bort förvägras tillstånd att — i huvudsaklig enlighet med ansökningen den 4 april 1941 — å angiven plats samt å de tider och under de villkor, som kunna befinnas lämpliga, anordna ifrågavarande nöjestillställningar och försäljning, finner *Kungl. Maj:t* skäligt att, med upphävande av myndigheternas beslut i vad desamma avse nämnda ansökning, visa målet därutinnan åter till magistraten för ny, skyndsamt behandling.

I § 13 ordningsstadgan för rikets städer den 24 mars 1868 heter det bl. a.:

'Var och en, som vill i stad eller å dess område giva offentlig föreställning, såsom skådespel, lindansning, konstridning, förevisa djur, konststycke eller annat dylikt, hålla konsert eller eljest utföra musik, anställa maskerad, bal, lekstuga eller andra nöjen, hålla allmänt föredrag, som ej är att hänföra till andaktsövning eller föreläsning vid läroanstalt, hålla allmänt sammanträde eller göra andra tillställningar av vad beskaffenhet som helst, vilka genom allmän tidning, anslag eller annorledes kungöras, eller vartill inträdeskort försäljas eller avgift på ett eller annat sätt från allmänheten fordras, begäres eller mottages, eller till vilka allmänheten eljest har tillträde, skall därom göra anmälan hos polismyndigheten.'

'Är fråga om maskerad, bal, lekstuga, lindansning, positivspelning eller dylikt, akrobatiska konststycken, konstridning, djurförevisning eller andra med dessa jämförliga tillställningar, eller skall tillställning äga rum på gata, torg eller annan allmän plats eller på annat under bar himmel beläget ställe, till vilket allmänheten eljest har obehindrat tillträde, då skall polismyndighetens tillstånd avvaktas, eller vare förbjudet att, innan tillstånd meddelats, utlämna inträdeskort, fordra, begära eller mottaga avgift.'

'Där sig visar, att tillställning, som här ovan omförmäles, åsyftar eller innebär något, som strider mot sedlighet eller allmän lag eller föranleder till svårare oordning, äger polismyndigheten att dess förnyande förbjuda. I nu nämnda fall, ävensom då tillställningen utan vederbörlig anmälan eller tillåtelse äger rum eller bland de närvarande uppkommer oordning av svårare beskaffenhet, den där icke genom deltagarnas i densamma avlägsnande kan undanröjas, må sammankomsten av polismyndigheten upplösas.'

Ordningsstadgan gäller endast för städerna. Genom beslut av länsstyrelse kan emellertid föreskrivas, att ordningsstadgan i sin helhet skall äga tillämpning jämväl å vissa stadsliknande samhällen. Länsstyrelse kan vidare besluta, att § 13 ordningsstadgan skall tillämpas å område invid eller i närheten av stad. Länsstyrelses beslut skall i dessa båda fall underställas *Kungl. Maj:ts* prövning. Slutligen gäller enligt en särskild K. K. den 10 juni 1932, att vad i § 13 ordningsstadgan är stadgat i fråga om nöjestillställningar skall tillämpas jämväl beträffande dylik tillställning å ort, varest vad sålunda stadgats icke redan är gällande, samt att i dessa fall landsfiskal äger samma befogenhet, som enligt nämnda paragraf tillkommer polismyndighet.

I lagutskottets utlåtande (nr 40) över den till grund för denna kungörelse liggande propositionen anföres bl. a. följande:

'Första stycket av § 13 i ordningsstadgan föreskriver för samtliga de i paragrafen åsyftade och i samma stycke närmare angivna offentliga tillställningarna såsom en *allmän regel*, att ingen sådan tillställning må äga rum i stad utan föregången *anmälan* till polismyndigheten.

Denna regel underkastas emellertid i andra stycket av paragrafen för två särskilda grupper av tillställningar undantag i skärpande riktning. Den ena av dessa grupper omfattar 'maskerad, bal, lekstuga, lindansning, positivspelning eller dylikt, akrobatiska konststycken, konstridning, djurförelisning eller andra med dessa jämförliga tillställningar' — i det följande gemensamt betecknade såsom *icke-kulturella nöjestillställningar*. Den andra gruppen inbegriper tillställningar, som skola äga rum på gata, torg eller annan allmän plats eller på annat under bar himmel beläget ställe, till vilket allmänheten eljest har obehindrat tillträde... här sammanfattade under beteckningen *tillställningar utomhus*. För båda grupperna föreskrives, att *tillstånd* av polismyndigheten alltid skall inhämtas till tillställningarna i fråga.

Polismyndigheten har alltså först och främst rätt att pröva, huruvida tillstånd till en tillställning, som är att hänföra till någondera av nyssnämnda grupper, bör meddelas eller ej.

Genom paragrafen ha emellertid därutöver tillagts polismyndigheten vissa befogenheter i ytterligare tre hänseenden. För dessa är gemensamt att de ej gälla allenast icke-kulturella nöjestillställningar och tillställningar utomhus utan samtliga de i första stycket av paragrafen omförmälda tillställningar.

Polismyndigheten äger sålunda *meddela* erforderliga *ordningsföreskrifter* för varje tillställning, för vilken fordras anmälan eller tillstånd, med skyldighet för den, som gjort anmälan om tillställningen, att ställa sig föreskrifterna till efterrättelse. För att sätta polismyndigheten i tillfälle att meddela sådana föreskrifter åligger det även den, som gör anmälan, att lämna polismyndigheten de upplysningar angående tillställningens ändamål och beskaffenhet, som polismyndigheten äskar.

Äger tillställning rum utan anmälan eller tillstånd, där så erfordras, äger vidare polismyndigheten befogenhet att *upplösa* tillställningen i fråga, i följd varav alla de, som samlats å stället, äro skyldiga att på polismyndighetens uppmaning bege sig från platsen. Samma befogenhet tillkommer polismyndigheten, där det visar sig, att tillställning, för vars hållande fordras anmälan eller tillstånd, åsyftar eller innebär något, som strider mot sedlighet eller allmän lag, eller föranleder till svårare oordning. Är det fråga om oordning av svårare beskaffenhet bland de vid tillställningen närvarande, erfordras för att polismyndigheten skall äga ingripa med upplösning emellertid ytterligare, att oordningen icke kan undanröjas genom avlägsnande av deltagarna i densamma.

Där det visar sig, att tillställning, för vilken fordras anmälan eller tillstånd, åsyftar eller innebär något, som strider mot sedlighet eller allmän lag eller föranleder till svårare oordning, äger polismyndigheten därjämte *förbjuda* tillställningens *förnyande*. — — —'

I samband med ovannämnda författningsändring utarbetades inom socialdepartementet en för rikets landsfiskaler avsedd promemoria angående tillämpningen av § 13 ordningsstadgan i vad denna avser nöjestillställningar. Ur denna, som innehåller en sammanfattning av de synpunkter, som borde

anläggas vid bedömande av frågan om beviljande av tillstånd att anordna nöjeställningar, må citeras följande:

'För att den befogenhet, som i förevarande avseende tillagts landsfiskalerna, skall bliva till avsett gagn kräves, att densamma under ständig inriktning mot ovan angivna syfte utövas under samverkan med överordnade och samordnade myndigheter och under hänsyn, i den mån det är möjligt, till vederbörande kommuners intressen, behov och önskemål. Att landsfiskalerna för detta ändamål böra tråda i samverkan med kommunalnämnd eller andra vederbörande kommunala organ, har under förarbetena till författningen förutsatts och starkt betonats.'

Tivolinöjena äro nöjeställningar av lägre valör. Med deras anordnande är ofta förbundet störande av lugn och ordning. Polismyndigheterna äga enligt § 13 ordningsstadgan för rikets städer befogenhet att förbjuda förnyande av tillställningar av ifrågavarande slag, vid vilka uppstått oordning. Ansökningar om nöjeställningar, som kunna presumeras störa lugn och ordning, ha i praxis av polismyndigheterna redan på denna grund avslagits, framförallt då — såsom i förevarande fall — alla hörda lokala myndigheter avstyrkt framställningen i fråga. Uppenbart är vidare, att den för rikets landsfiskaler avsedda, i det föregående berörda promemorian, som utarbetats i samband med ovannämnda författningsändring, måste sägas angiva en allmän princip om samarbete på ifrågavarande område med kommunerna och hänsynstagande till deras intressen, behov och önskemål. Denna princip bör givetvis också beaktas, då Kungl. Maj:t har att avgöra besvärsmål i dylika ärenden såväl beträffande landskommuner som beträffande städer. I nu ifrågavarande fall hade Kungl. Maj:t haft så mycket större anledning att visa hänsyn till en enhällig folkopinion, som polismyndigheterna — såväl polischefen som länsstyrelsen — på grund av sin förstahandskännedom om förhållandena ansett sådana omständigheter föreligga, vilka motiverade ett ogillande av vederbörandes klagomål. Vi ha därför ansett, att utskottet bort besluta anmärkning enligt § 107 regeringsformen mot de i det föregående omnämnda medlemmarna av den tillförordnade regeringen.»

III.

av herr *Spångberg*, som med instämmande av herrar *Oscar Gottfrid Karlsson*, *Sven Hansson*, *Oskar Mattsson*, *Fast*, *Nilsson* i Norrlångträsk, *Ekdahl* och *Larsson* i Julita samt fru *Björck* anfört följande:

»Tryckfrihetsförordningen § 1 mom. 8 stadgar, att periodisk skrift icke må utgivas, innan chefen för justitiedepartementet meddelat bevis för en utgivare att hinder enligt tryckfrihetsförordningen icke möter för honom att utgiva skriften. Därjämte återfinnes — såvitt nu är i fråga — i 10 mom. av samma paragraf en bestämmelse, att chefen för justitiedepartementet må vägra utgivningsbevis, om skriftens titel företer sådan likhet med titeln på skrift, för

vilken utgivningsbevis tidigare utfärdats, att förväxling lätt kan ske. Vid granskning av ett antal under år 1941 utfärdade utgivningsbevis ha vi uppmärksammat, att utgivningsbevis utfärdats den 30 maj 1941 för den i Berlin å svenska språket tryckta periodiska skriften 'Bildtidningen Signal'. Denna titel företer en sådan likhet, som avses genom ovanberörda stadgande, med den av Svenska Järnvägsmannaförbundet ägda och i Stockholm tryckta periodiska skriften 'Signalen', för vilken utgivningsbevis — under titel 'Signalen, tidningen för järnvägsmän' — funnits sedan år 1899, att chefen för justitiedepartementet icke hade bort utfärda utgivningsbevis för 'Bildtidningen Signal'. Vi ha inhämtat en del uppgifter angående fall, då chefen för justitiedepartementet under senare år vägrat utgivningsbevis på grund av lätt förväxlingsbar likhet med skrift, för vilken utgivningsbevis tidigare utfärdats. Att med dessa exempel för ögonen kunna utläsa någon enhetlig tillämpningsgrund när utgivningsbevis komma att vägras låter sig av förklarliga skäl icke göra. Dock önska vi till belysning av berörda likhetsfråga påpeka några av nämnda exempel, samtliga avseende år 1941. Utgivningsbevis för 'Månadsmagasinet Globen' har vägrats på grund av likhet med 'Globen, meddelanden utgivna av Generalstabens litografiska anstalt'. 'Rikstidningen' ansågs äga för stor likhet med 'Svenska Rikstidningen', för vilken utgivningsbevis utfärdats. Samma var förhållandet med en ansökan om utgivningsbevis för 'Nya Dagbladet', då bevis tidigare meddelats för 'Svenska Dagbladet', 'Skånska Dagbladet' etc. 'Aftonbladet, Morgonupplagan' ansågs äga förväxlingsbar likhet med 'Aftonbladet' o. s. v.

Vi ha vidare uppmärksammat, att såsom ägare och utgivare av 'Bildtidningen Signal' framstår en i Stockholm bosatt person. Denne har i ansökan om utgivningsbevis avgivit förklaring, att han uppfyller de i tryckfrihetsförordningen § 1 mom. 7 uppställda fordringarna på utgivare, d. v. s. att han skall hava inseendet över skriftens utgivning och äga sådan bestämmanderätt över dess innehåll, att intet i skriften får införas mot hans vilja. Vi äro medvetna om svårigheterna att avgöra, om en utgivare verkligen besitter nu nämnda kvalifikationer, men anse oss med tanke på tidskriftens karaktär i förevarande fall ha fog för att ifrågasätta, om utgivaren uppfyller nämnda fordringar. Tryckfrihetsförordningens bestämmelser härutinnan ha främst tillkommit i avsikt att förhindra ett bulvansystem beträffande ansvarigheten för en periodisk skrifts innehåll, och dessa bestämmelser kunna lätt bliva illusoriska, om icke en restriktivare lagtolkning i fall som dessa tillämpas. Ävenledes ur denna synpunkt anse vi sålunda, att chefen för justitiedepartementet icke hade bort utfärda utgivningsbevis för 'Bildtidningen Signal'.

På grund av vad sålunda anförts ha vi ansett, att anmärkning enligt § 107 regeringsformen mot chefen för justitiedepartementet hade bort göras av utskottet.»

IV.

av herr *Fredrik Ström*, som anfört följande:

»Tryckfrihetsförordningen § 3 mom. 9 innehåller, såvitt nu är i fråga, stadganden dels om att en skrift — vilken ej är smädlig eller förgriplig — genom beslut av Konungen i statsrådet må utan rättegång konfiskeras, om genom densamma missförstånd med utländsk makt sig yppat, dels ock, efter grundlagsändring 1941, en bestämmelse om att i avbidan på sådant beslut chefen för justitiedepartementet kan förordna om skriftens beläggande med kvarstad. Med nu nämnda stadganden korrespondera bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen § 5 mom. 13, vari det bland annat heter: 'Varder någon av trycket härstädes utkommen eller utländsk, hit i riket införd, skrift, utav en eller flera främmande staters sändebud eller deras regeringar anmäld såsom innefattande sådana ämnen, vilka kunna föranleda till missnöje hos andra makter, äge Konungen att därom, efter sakens och omständigheternas beskaffenhet, i nåder förordna samt, om Han så nödigt prövar, om skriftens sekvestrerande och indragning — — —.' Någon egentlig skillnad mellan de åberopade lagrummen har vid tillämpningen svårigen kunnat utläsas. Däremot har det visat sig, att medan det sistnämnda lagrummet legat till grund för åtgärd mot en skrift endast ett fåtal gånger, i två fall sedan krigsutbrottet i september 1939, 3:9 tillämpats i ett synnerligen stort antal fall.

En överblick över av chefen för justitiedepartementet mot skrifter vidtagna åtgärder, därvid nu inräknats även av denne för åtal överlämnade skrifter, utvisar, med utgångspunkt från sista halvåret 1939, en stegrad kurva för ingripandena. Medan under nämnda halvår, räknat från krigsutbrottet, ett femtontal tidningsnummer och andra skrifter beslagtogs eller överlämnats till justitiekanslern för åtgärd, har motsvarande antal under första halvåret 1942, räknat till mitten av april, stigit till ett åttiotal. De periodiska skrifterna ha under angivna tidsperiod, halvårsvis räknat, därvid oftast varit i övertvägande antal. Böcker, broschyrer etc. ha från och med 1941 års ingång mera sällan varit föremål för ingripanden.

En genomläsning av de beslagtagna skrifterna, varvid jämförelser i stor utsträckning gjorts med skrifter, som ej varit föremål för åtgärd, har näppligen givit något principiellt svar på frågan, i vilka fall en skrifts innehåll uppfyllt kvalifikationerna för en konfiskation efter en eventuellt föregående kvarstad. Den omständigheten att icke angivits vilken eller vilka artiklar eller vilket avsnitt i en bok, som föranlett justitieministerns åtgärd, har hos journalister och andra skribenter och även hos allmänheten framkallat en stor osäkerhetskänsla och i landet skapat intryck att godtycklighet är rådande. Jag är väl medveten om det ansvar, som ej minst i dessa tider åvilar pennans män och att stora hänsyn böra tagas till landets intressen, men måste samtidigt bestämt varna för faran av tryckfrihetens beskärande och uttala den uppfattningen att beslagen under *alla* förhållanden icke borde ha skett i den omfattning som hittills varit fallet. 3:9 innehåller,

förutom de tidigare angivna stadgandena, bestämmelser att såsom missbruk av tryckfriheten även skola anses smädliga, förgripliga eller till osämja med främmande makter syftande omdömen och yttranden om samtida nationer eller stater o. s. v. Förbrytelser i dessa fall skola avgöras vid domstol. Gränsen mellan sistberörda stadgande och det administrativa förfarande, som de förut åberopade bestämmelserna i 3: 9 innebära, är med hänsyn till sin brottsbeskrivning stundtals flytande och synes ytligt betraktat medgiva en relativt stor valfrihet vid tillämpningen. Det tyckes mig dock som om ett ingripande mot en skrift bort kunna ha formen av åtal i stället för som skett en tvivelaktig administrativ åtgärd. Man skulle därigenom ha åstadkommit icke bara en större visshet i vad avseende skriftens innehåll är att anse såsom brottsligt utan även en efter vårt lands rättstraditioner och förhållanden bättre avpassad form att avgöra vad som i dessa fall är rätt eller orätt. Åtalsvägen har under nu pågående krig mera sällan fått tillämpning, och från och med andra halvåret 1941 ha åtal anställts endast i undantagsfall. Jag önskar i detta sammanhang erinra om vad pressnämnden därutinnan anfört i sin skrivelse av den 28 februari 1942 till justitieministern.

Frågan hur beslagen fördela sig i förhållande till skrifternas politiska färg är svår att bedöma. Ett spørsmål av denna art måste, om man exempelvis räknar med tidningspressen, för att få en rättvis utgångspunkt, sättas i relation till storleken av den press, som representerar det politiska parti som den tidning, mot vilken åtgärd riktats. Att utföra sådana beräkningar låter sig dock svårligen göra. Till belysning av frågan kan emellertid nämnas att med utgångspunkt från det faktiska antalet och inom ovan angivna tidsram fördelningen mellan beslagen utfaller så, att omkring hälften drabbat kommunistiska tidningar, medan de nazistiska tidningarna i detta hänseende kunna visa upp endast en relativt låg procent. Ett stort antal beslag ha riktat sig mot högt ansedda tidningar och tidskrifter, representerande några av de stora demokratiska partierna och med utpräglad sympati för den ena sidan av de i pågående kriget deltagande staterna. Ehuru i dessa fall konfiskation utan rättegång enligt 3: 9 tillämpats, vill jag starkt ifrågasätta, om genom innehållet och skrivsättet i dessa missförstånd med utländsk makt sig yppat. I de flesta fall som nu avses har det rört sig om nu rådande förhållanden i ett av våra nordiska broderländer. I en del andra fall åter har en kritisk inställning kommit till synes mot styrelseformer och partier i främmande länder, sedd från vårt lands egen nationella och demokratiska synvinkel, utan att på något sätt uttrycksmedlen enligt min mening varit sådana att därigenom ett missförstånd med utländsk makt kunnat yppa sig. Sympatittringar för folk i ockuperade stater och skildringar av uppenbara sanningar böra icke i och för sig anses motivera ingrepp, varom nu är fråga. Det skulle föra för långt att här nämna alla de fall, då jag anser, att ingrepp utan fog ha ägt rum. Jag vill dock uppräknat några exempel, som samtliga avse tiden efter den dag, då utskottets granskningsperiod börjar. 'Veckojournalen' för den 9 mars 1941, 'Trots All' för veckan den 25—30 april 1941, 'Eskilstuna-Kuriren' för den 17 oktober 1941 och 'Göteborgs Handels- och

Sjöfartstidning' den 9 februari 1942 ävensom alla de tidningar som i mitten på mars 1942 publicerat artiklarna om förhållandena i Norges fångelser.

Då jag med hänvisning till det ovan sagda funnit ett flertal konfiskeringar utan rättegång av tryckta skrifter vara stridande mot grundlagen och i övrigt till skada för landet har jag ansett att anmärkning enligt § 107 regeringsformen bort av utskottet göras mot de för åtgärderna ansvariga statsråden.»

V.

av herr *von Friesen*, som anfört följande:

»Tidningen Nordens Frihet daterad den 12 mars 1942 blev den 11 mars jämlikt T. F. 3: 9 av justitieministern belagd med provisorisk kvarstad. Tidningen hade innehållit en artikel rörande förhållandena i norska fångelser och i stort sett samma artikel fanns införd i Vestmanlands Läns Tidning den 12 mars, Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning den 12 mars, Trots Allt (veckonumret 13—19 mars), Nu (veckonumret 13—19 mars), Karlstads-tidningen den 12 mars, Falu-kuriren den 12 mars, Dala-Tidningen den 12 mars, Eskilstuna-Kuriren den 12 mars, Hudiksvalls Nyheter den 12 mars, Arbetarbladet den 12 mars, Smålands Folkblad den 12 mars, Norrländska Socialdemokraten den 12 mars, Norrbottens Folkblad den 12 mars, Bohuslänningen den 12 mars och Handelstidningens Veckoblad den 12 mars. Vidare innehöll tidningen Östra Småland den 14 mars en ledare, innehållande valda delar av den åberopade artikeln. Samtliga här nämnda tidningar belades av justitieministern med provisorisk kvarstad. Efterföljande konseljbeslut den 13 resp. 20 mars bekräftade de vidtagna åtgärderna.

Vid bedömandet av sagda åtgärd bör erinras om justitieministerns efterföljande meddelande till pressen däri bl. a. anfördes:

'En alltmera ökad tendens har framträtt att i tryck återgiva utförliga skildringar av grymheter begångna av olika krigförande parter. Uppgifternas sanningshalt kan under nuvarande förhållanden svårigen kontrolleras. Enär dylika skildringar föranleda missförstånd med främmande makter, har regeringen till fullföljande av sin neutralitetspolitik vid upprepade tillfällen ansett sig nödsakad inskrida mot dylika skräckskildringar riktade mot än den ena, än den andra krigförande makten. Då regeringen på grund av denna hållning finner det nödigt att ingripa med anledning av en sådan skildring är det en konsekvens att ingripandet drabbar alla de tidningar, som återgivit skildringen.' Den 11 februari 1942 innehöll tidningen Aftonbladet en artikel, författad av magister Nyman, under rubriken 'I GPU:s klor' som uppenbarligen är att hänföra till de av statsrådet åberopade 'skräckskildringarna'. Anmärkas bör att denna uppsats var försedd med talrika underrubriker exempelvis 'raffinerade metoder att uppmjuka offret', 'det lufttåta skåpet med glödlamporna', 'delikatesser på middagsbordet skildrade för offren' etc. Då ansvarige utgivaren av Nordens Frihet m. fl. publikationer varit i tillfälle konstatera att Aftonbladets artikel ej medfört tillämpning av T. F. 3: 9 kan det antagas att de därigenom känt sig förvissade om att

den av dem återgivna artikeln icke bort föränleda kvarstad. Likheten inför lagen är en av den svenska rättsordningens grundpelare. Även om tillämpningen av T. F. 3: 9 genom lagbudets formulering inbjuder till högst subjektiva tolkningar lär det vara svårt att förneka att en anmärkningsvärd olikhet i förfaringssättet ägt rum. Jag anser att justitieministern handlat riktigt då han uraktlät belägga Aftonbladet av den 11 februari 1942 med kvarstad men oriktigt då han vidtog samma åtgärd mot de sjutton andra återopade tidningarna. Den påfallande snabbhet med vilken ingripandet mot Nordens Frihet ägde rum är likaledes anmärkningsvärd och ger vid handen att missförstånd med främmande makt icke uppstått vid tidpunkten för beslaget. Justitieministern har dock ansett en dylik presumtion tillätlig och meddelat att den bekräftats genom en gjord framställning.

I anledning av åtgärden att beslagtaga de omnämnda sjutton tidningarna har jag inom utskottet yrkat anmärkning enligt § 107 regeringsformen mot chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman.»

b) Yrkande om omförmälan.

VI.

av herr *Sefve*, som med instämmande av herrar *John Björck* och *Nilsson* i Göteborg anfört följande:»

»En av konstitutionsutskottet företagen granskning av de fall, i vilka Kungl. Maj:t belagt med kvarstad och konfiskerat vissa tryckta skrifter jämlikt tryckfrihetsförordningens § 3: 9, har ej givit anledning till anmärkning. Det synes emellertid som om en viss ojämnhet i bedömningen skulle kunna iakttagas av å ena sidan sådana artiklar, som förorsakat kvarstaden, å andra sidan sådana, som ej givit anledning till någon åtgärd. Utskottet finner denna ojämnhet vara en i viss mån naturlig följd av formuleringen av ifrågasvarande bestämmelse i tryckfrihetsförordningen och av nu rådande förhållanden. Utskottet har likväl genom denna omförmälan velat rikta uppmärksamheten härpå.»

[Särskilt yttrande

av herr *Herlitz*, som anfört följande:

»Enligt min uppfattning kan det icke anses tillhöra utskottet att i annan form än den av regeringsformen anvisade utöva kritik mot statsrådets rådslag och ämbetsutövning i övrigt (jfr min reservation till konstitutionsutskottets memorial nr 17 vid 1940 års riksdag s. 7 f.). Jag har därför motsatt mig framställningar (i form av 'omförmälan') utan stöd av regeringsformen § 107 vilka i själva verket framstått som anmärkningar av lägre valör. Då jag likväl biträtt den framställning som upptages under C punkt 1:o, beror det

därpå att jag, sedan ett inom utskottet framställt förslag om anmärkning enligt regeringsformen § 107 fallit, trott mig icke böra underlåta att medverka till en 'omförmälan'. Vad angår de under C punkterna 2:o och 3:o upptagna framställningarna, till vilka jag likaledes anslutit mig, äga de en helt annan karaktär. Jag uppfattar dem så, att utskottet här över huvud icke funnit sig äga tillfyllestgörande grund för kritiska omdömen, emedan den utredning, som kunnat åstadkommas, på vissa punkter icke ansetts tillräckligt klagörande. Redan i min ovan åberopade reservation framhöll jag att tillkännagivanden av sådan innebörd ej kunna anses oförenliga med vår konstitutionella rätt.»